

УДК 378:159.98-051:005.336.5
DOI: 10.24919/2312-8437.47.229340

ГАЛЯН Олена – доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (halyane@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6070-9669>

БОРИСЕНКО Зоряна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (adurkalets@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5084-0361>

Бібліографічний опис статті: Галян, О., & Борисенко, З. (2020). Практична підготовка майбутніх психологів: як забезпечити набуття професійних компетенцій. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*, 47, 9–21. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.47.229340>.

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ: ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ НАБУТТЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

***Анотація.** Мета статті полягає у розкритті науково-прикладних питань організації та змісту виробничої практики як компоненти підготовки студентів-психологів до здійснення професійної діяльності. У статті виробнича практика постала складовою освітнього процесу, практико-спрямованим елементом набуття професійних компетентностей та середовищем формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Основні узагальнення зроблено на основі використання таких методів: аналіз продуктів діяльності (звіти з практики); спостереження за роботою студентів під час реалізації професійних функцій на базах практики; проєктування чинників успішності*

та критеріїв якості процесу набуття студентами професійних компетентностей; аналіз запитів студентів до керівника-консультанта з проблемних питань виконання завдань, передбачених змістом практики; професійного самовизначення з огляду на «занурення» в професію. Отримані результати засвідчили: змістовий аспект програми практики визначається потребою об'єктивної підготовки студентів у практичних вміннях розв'язувати завдання професійної діяльності; логіка етапності у конструюванні їх діяльності під час апробації психотехнологій надання психологічної допомоги найоптимальніше узгоджується з логікою пропрацювання проблем клієнта та його запити, формулювання завдань уможлиблює їх виконання на індивідуально-творчому та особистісно-діяльнісному рівнях. Визнано залежність змістово-процесного контексту завдань виробничої практики та якісних показників професійної ідентифікації і адаптації здобувачів до нової соціальної ролі – психолога. З-поміж них: професіоналізація мислення, особистісно-ціннісне ставлення до професійної діяльності, актуалізація особистісних ресурсів опановування професійними компетентностями, інтеграція особистісних і професійних якостей, здатність до саморефлексії, мотивація до саморозвитку в професії.

Ключові слова: виробнича практика; якість практичної підготовки; готовність до професійної діяльності; професійна адаптація; професійні компетентності; особистісна цінність професійної діяльності.

HALIAN Olena – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Practical Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (halyane@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6070-9669>

BORYSENKO Zoryana – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Department of Practical Psychology, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (adurkalets@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5084-0361>

To cite this article: Halian, O., & Borysenko, Z. (2020). Praktychna pidhotovka maibutnikh psykhologiv: yak zabezpechyty nabuttia profesiinykh

kompetentsii [Practical training of future psychologists: how to ensure the acquisition of professional competences]. *Problemy humanitarnykh nauk. Psykholohiia – Problems of Humanities. Psychology*, 47, 9–21. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.47.229340> [in Ukrainian].

PRACTICAL TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS: HOW TO ENSURE THE ACQUISITION OF PROFESSIONAL COMPETENCES

Abstract. *The purpose of the article is to reveal the scientific and applied issues of organization and content of internship as components of the preparation of students of psychology for professional activities. In the article, internship represented as a component of the educational process, a practice-oriented element of acquiring professional competencies and as an environment for forming a value attitude to future professional activity. The main generalizations are made on the basis of the following **methods**: analysis of activity products (practice reports), observation of students' work during the implementation of professional functions at the practice base, design of success factors and quality criteria of students' acquisition of professional competencies, analysis of students' inquiries on problematic issues of performance of tasks provided by the content of practice and professional self-determination in view of «immersion» in the profession. The obtained **results** showed: the content aspect of the internship program is determined by the need to objectify the knowledge component of student training in practical skills to solve problems of professional activity; the logic of stages in the construction of their activities during the testing of psychotechnologies of psychological care must be best consistent with the logic of working out the client's problems and his request, the formulation of tasks allows them to perform at the individual-creative and personal-activity levels. The dependence of the content-process context of the tasks of internship and qualitative indicators of professional identification and adaptation of applicants to the new social role – psychologist is recognized. Among them: professionalization of thinking, personal and value attitude to professional activity, actualization of personal resources of mastering professional competencies, integration of personal and professional qualities, ability to self-reflection, motivation for self-development in the profession.*

***Key words:** internship; quality of practical training; readiness for professional activity; professional adaptation; professional competencies; personality value of professional activity.*

Постановка проблеми. У системі професійної підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти важлива роль належить виробничій практиці, яка дає можливість отримати конкретний досвід у сфері організації професійної діяльності та набути компетентностей, що відповідають запиту на надання психологічної допомоги різним категоріям населення. Виробнича практика покликана забезпечити кваліфіковану підготовку фахівців у галузі практичної організації різних форм роботи психолога та сприяти розвитку його здатності ідентифікувати психологічні проблеми клієнта, визначати можливості їх розв'язання. Виробнича практика увиразнює практичний аспект підготовки майбутніх психологів, завдання якого – допомогти здобувачам вищої освіти інтегрувати теоретичні знання у практичні дії. З огляду на це у межах практики передбачено апробацію отриманих знань та сформованих умінь майбутніх психологів, набуття ними відповідних професійних компетентностей і розвиток здатностей, які забезпечують реалізацію професійних функцій, а також створення умов для їх особистісно-професійного зростання. Заявлене варто розглядати з урахуванням вимог Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 053 Психологія (2019) та визначених ним програмних результатів навчання («Стандарт вищої освіти», 2019), що вважаємо актуальним завданням удосконалення змісту і завдань професійно-практичної підготовки майбутніх психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно науково обґрунтована модель майбутнього фахівця містить блок компетентностей, які є результатом спеціально організованої практичної діяльності (Н. Чепелева, Н. Пов'якель, Т. Титаренко та ін.). Окремо акцентовано в наукових розвідках на значущості розвитку у майбутніх фахівців когнітивних функцій завдяки розв'язанню завдань, що стосуються реальних практичних ситуацій як у межах навчальних занять (Ю. Вінтюк (2016), G. Campitelli, F. Gobet (2011), J. Dunlosky et al. (2011), H.L. Roediger (2013)), так і під час виконання професійних функцій в організаціях (бази практики) (Журавльова & Мазяр, 2015). На усіх рівнях навчання визнається

той факт, що набуття довготривалих знань та навичок залежить від практики (American Psychological Association, Coalition for Psychology in Schools and Education, 2015). Стратегічно освітні парадигми орієнтовані на навчання упродовж життя, а отже, усвідомлена практика діяльності детермінує виникнення метакомпетентностей. Вітчизняна освітня практика підготовки майбутніх психологів містить значні напрацювання із забезпечення системи набуття професійних здатностей (Г. Радчук (2017)), розроблення професійно-орієнтованих завдань (О. Музика (2010)), які максимально враховують предметну сферу майбутньої діяльності та можливості студентів бути залученими до виконання професійних функцій. Водночас залишається актуальним прикладним завданням, що виходить з парадигмальних засад практичної підготовки психологів, виокремлення змістових аспектів їх практичної підготовки в умовах сучасних викликів, що спонукають до розв'язання завдань професійної діяльності з урахуванням запитів на психологічну допомогу, сприяють прояву здатності до саморефлексії, мотивують до саморозвитку в професії.

Мета статті виокремлення науково-прикладних питань організації та змісту виробничої практики як компоненти підготовки студентів-психологів до здійснення професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійна практична підготовка, що реалізується на другому (магістерському) рівні вищої освіти, спрямована не лише на практичне апробування отриманих теоретико-методологічних знань, умінь і навичок у реальній ситуації організації та здійснення професійної діяльності, але й уможливорює набуття нового досвіду використання новітніх психотехнологій, створює умови для усвідомлення особистісної цінності (правильності) професійного вибору. Під час практики кожен здобувач має змогу перевірити теоретичні знання, практичні уміння та навички з обраного фаху, виявити власні здібності, переконатися у готовності до реалізації професійних функцій в обраній сфері діяльності.

Відповідно до змісту й рівня професійної підготовки випускника другого (магістерського) рівня вищої освіти, студент повинен: знати основні законодавчі документи, які регламентують роботу психолога, то керуватися ними під час організації психологічної допомоги і підготовки необхідної документації; розуміти

концептуальні основи організації психологічного (або психолого-педагогічного) супроводу осіб або групи осіб, які потребують психологічної допомоги; застосовувати цілісно-ціннісний підхід до виявлення проблемностей клієнтів, процедури їх пропрацювання та оцінювання отриманих результатів, а також окреслення перспектив подолання клієнтами труднощів особистісного розвитку. Виробнича практика організовується в установах та закладах, де передбачено надання психологічної підтримки різним категоріям населення, зокрема соціальних службах для сім'ї, дітей та молоді, закладах освіти на основі договорів про спільну роботу.

Ми поділяємо думку С. Кузікової щодо структури виробничої практики. Дослідниця пропонує впорядковувати її з огляду на зміст та організаційні аспекти (Кузікова, 2011). Отже, логічно презентувати такі етапи: теоретико-установчий, практичний та аналітичний. Розглянемо їх сутнісні характеристики.

Теоретико-установчий етап практики передбачає проведення настановчої конференції, під час якої студенти знайомляться з положенням про практику, її програмою, цілями та завданнями, змістом, формами звітності за результатами. Зокрема, метою виробничої практики є ознайомлення з конкретними умовами професійної діяльності; закріплення отриманих теоретичних знань з навчальних дисциплін освітньо-професійної програми «Практична психологія», опановування необхідних методів, форм роботи та відповідних умінь, що забезпечують реалізацію професійних функцій.

Відповідно до мети, практика спрямована на розв'язання таких взаємодоповнювальних завдань: знайомство з результатами втілення програм психологічного (або психолого-педагогічного) супроводу клієнтів; формування здатності розробляти програму психологічного (або психолого-педагогічного) супроводу відповідно до запиту клієнта (ів); апробація технології складання програм психологічного (або психолого-педагогічного) супроводу; розвиток навчально-пізнавальної активності студентів у сфері чинників результативності програм психологічного супроводу; вироблення творчого, дослідницького підходу до професійної діяльності; формування психологічної готовності до реалізації професійних функцій; становлення професійно значущих якостей особистості психолога та його позитивного іміджу.

Практичний етап – безпосередня практична діяльність студентів на базах практики. Перший тиждень практики варто спрямувати на ознайомлення студентів її з базою, змістом, видами та методами діяльності психолога, принципами планування його діяльності, запитами на психологічну допомогу, документацією психолога, розроблення індивідуального плану роботи студента-практиканта. Важливо, щоб практикант спостерігав за діяльністю психолога й обговорив актуальні проблеми, розв'язання яких передбачено змістом психологічної допомоги в установі (закладі). У наступні тижні практикант працює над розв'язанням психологічних завдань, передбачених програмою практики. Упродовж всього періоду практики з боку методистів і керівників забезпечується безперервний контроль, метою якого є надання студентам необхідної допомоги у виконанні завдань практики.

Пропоновані нами психологічні завдання передбачають реалізацію набутих психологічних знань, умінь та навичок у практичну діяльність, а також здатність студента до рефлексії власних професійних якостей. Тобто змістовий характер цих завдань спрямований на професійну підготовку майбутніх практичних психологів на індивідуально-творчому та особистісно-діяльнісному рівнях.

З метою поліпшення результатів виробничої практики та професійної мотивації студентів-практикантів, уникнення формалізму при виконанні завдань практики, кожне з них побудовано так, щоб практикант творчого підійшов до його розв'язання, застосував вміння узагальнювати факти та результати проведеної психодіагностичної (корекційної чи консультативної) роботи, здійснив самоаналіз реалізованих психологічних заходів із прогнозуванням розвитку.

Програма практики передбачає розробку, апробацію та здачу студентами для оцінювання розгорнутої індивідуальної програми психологічного (або психолого-педагогічного) супроводу проблем клієнта (відповідно до запиту); протоколів (аналітичної довідки) проведених видів роботи; програми тренінгу (корекційної або розвивальної роботи), розробленого в межах індивідуальної програми психолого-педагогічного супроводу проблем клієнта; підсумкового аналітичного звіту за проведеними видами роботи; плану-конспекту заходу психологічної просвіти (психопрофілак-

тики) відповідно до запиту бази практики; звіту за результатами виконання індивідуального завдання.

У процесі методичного супроводу виробничої практики для забезпечення якісної професійної допомоги й трансляції накопиченого досвіду від більш досвідчених колег до початківців обов'язковою формою методичної роботи й професійної підтримки є супервізія. Завдяки такій формі співпраці практикант збагачується новими знаннями, розуміє й аналізує свої професійні дії та поведінку, як наслідок – коригує методи і підходи надання психологічної допомоги у кожному конкретному випадку. Супервізія також має на меті теоретичне та практичне підвищення кваліфікації фахівців із включенням елементів психологічного самопізнання і розвитку.

Розглянемо змістові аспекти організації виробничої практики, які сукупно спрямовані на набуття відповідних професійних компетенцій. Насамперед, практиканту пропонується відповідно до запиту або актуальної психологічної проблеми розробити/укласти психокорекційну програму. Якщо корекційна програма розроблена іншим автором та взята із фахової літератури, методичних рекомендацій, без змін у змісті, то практикант на титульній сторінці вказує інформацію про автора, а себе зазначає виконавцем. Якщо програма розроблена іншим автором, але під час її підготовки до роботи вона потребувала упорядкування (наприклад, змінена схема оформлення програми, внесено додаткову інформацію про стан справ у закладі в контексті розглянутої у програмі проблеми), але практикантом не було внесено суттєвих змін у зміст і структуру програми, то на титульній сторінці вказується автор програми, а себе практикант зазначає упорядником та виконавцем. Якщо програма є власною авторською розробкою практиканта, то він зазначає себе як автора і виконавця.

Корекційна програма впроваджується практикантом лише після затвердження її на супервізії. Після проведення кожного корекційного заняття готується звіт згідно з планом: розгорнутий зміст техніки (назва (автор), мети, вік клієнта, процедура проведення, інструкції, шерінг (планована процедура обговорення), джерело); теоретичні засади обраної техніки: якщо техніки стосується, наприклад, групової динаміки, то коротко характеризується поняття групової динаміки та стадії, якої стосується обрана

техніка; якщо техніка запозичена з певного напрямку психокодекції, то має бути коротко вказано основні теоретичні положення напрямку та як техніка співвідноситься з теоретичними засадами обраного напрямку; пояснення технології дії кожної запропонованої психотехніки для клієнта; короткий опис обговорення техніки та вражень учасників; власні рекомендації щодо проведення техніки.

З огляду на професійні завдання обов'язковим вважаємо аналіз консультативного звернення, яке розглядаємо наступним завданням практики. На цьому етапі практичної роботи студенти виокремлюють психологічний запит клієнта, прогнозують його консультативні очікування, окреслюють психологічну проблему. Під час оцінювання консультативного процесу враховується вибір терапевтичних технік, доцільність їхнього застосування, а також мета, зміст та особливості проведення. Обов'язковою є рефлексія щодо виконання завдання і презентація реакції клієнта.

Студентам-практикантам пропонуються завдання, які вимагають підходу до учнів, вчителів, батьків, адміністрації не лише як до клієнтів, але й передбачають співпрацю з ними. Такий двобічний підхід до професійних контактів, на нашу думку, сприятиме формуванню у студентів комунікативної компетентності, вияв якої засвідчує професіоналізм психолога.

Зауважимо, що результативність (продуктивність) проходження здобувачами виробничої практики визначається низкою чинників. Йдеться, з одного боку, про рівень загальнонаукової підготовки студентів за спеціальністю і належний (відповідний) рівень теоретико-методологічної (знаннєвої) складової їх компетентностей у межах освітньо-професійної програми, а з іншого – про значущість особистісних чинників, зокрема, відповідальності, уміння працювати самостійно, спостережливості, здатності до активного слухання (навичок комунікування загалом) і аналізу ціннісного контексту інформації. Крім того, сприятливим чинником вважаємо наявність у майбутнього фахівця інтересу до практики, бажання апробувати засвоєне під час розв'язування професійних завдань.

На нашу думку, результативність й ефективність виробничої практики залежить від якості планування діяльності. У зв'язку з цим виробнича практика здійснюється на основі *індивідуального плану роботи* студента-практиканта, а її план повинен відповідати стратегії діяльності психологічної служби закладу освіти, де

проходить практику студент, та програмі виробничої практики кафедри. Всі пункти та позиції плану обговорюються з керівником практики від кафедри та від бази практики, щоб виключити можливі розбіжності між зверненням та пропозицією. Форма та структура індивідуального плану роботи наближена до форми плану роботи практичного психолога, яку наведено у листі Міністерства освіти і науки України від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України» («Про планування діяльності», 2019).

Акцентуємо на особливостях упорядкування індивідуального плану. Першим розділом у ньому є вступ, який містить відомості про склад психологічної служби в закладі освіти, перелік нормативно-правових документів, якими керується його психологічна служба. Наступний структурний компонент плану – цілєтворення, у якому описуються мета і завдання виробничої практики, запит адміністрації закладу освіти (це може бути індивідуальне завдання, яке дається методистом від бази практики), тема, над якою працює заклад освіти. Основна змістовна частина плану – структурована інформація про напрями діяльності з учасниками освітнього процесу закладу освіти, види та форми роботи, за допомогою яких практичний психолог виконує свої функціональні обов'язки, терміни їх проведення, цільова група / аудиторія, відмітка про виконання. Практикант, відповідно до програми практики, планує роботу за такими напрямками: організаційно-методична, діагностика, профілактика, корекція, консультування, просвіта. Визначаючи види і форми роботи, вказується комплексний та послідовний набір методів й методик роботи, за допомогою яких здійснюється психолого-педагогічний вплив на учасників освітнього процесу. До заходів реалізації належить: виконання психодіагностичних та корекційно-розвивальних програм; проведення семінарів, консиліумів, зборів, конференцій тощо; проведення співбесід та консультацій; співпраця з іншими установами й організаціями; розробка рекомендацій, планів, сценаріїв занять тощо. Наступним пунктом плану є зазначення *цільової групи / аудиторії*.

Аналітичний етап передбачає рефлексію професійної діяльності студентів, аналіз сильних і слабких сторін проведеної ними психологічної роботи, які фіксуються у звітній документації.

Результати практики, як і документація студента-практиканта, максимально адаптовані до нормативних вимог типової документації практичного психолога закладів освіти. Аналітичний звіт про проведену роботу в період практики передбачає: аналіз результатів за усіма видами діяльності та особливості їх використання з метою організації системи психологічної допомоги.

Висновки. Логіка побудови завдань з психології у змісті виробничої практики студентів максимально наближена до логіки їх майбутньої професійної діяльності. Завдання оптимально адаптовані до реального функціонування сучасних закладів освіти. Завдяки цьому результати студентських досліджень можуть використовуватися педагогами під час реалізації навчальних, виховних і розвивальних завдань. Зазначимо, що організована і проведена з урахуванням широкої системи детермінант результативності виробнича практика закладає основи для успішного професійного становлення майбутніх фахівців, тому від її змісту та якості проведення значною мірою залежить підготовка студентів до самостійної творчої діяльності в різних сферах активності людей (виробництво, наукові установи, бізнес, медицина, освіта).

Як важлива умова формування професійної компетентності студентів-психологів, результат виробничої практики актуалізує їх готовність до практичної об'єктивізації психологічних знань і умінь здійснення основних видів професійної діяльності, і найголовніше – професійної ідентифікації та адаптації здобувачів, їх професійного самовизначення, входження у професію, опанування нової соціальної ролі, інтеграції особистісних і професійних якостей. Ці показники вважаємо критерійними характеристиками якості професійно-практичної підготовки майбутніх психологів.

Література

- Вінтюк, Ю.** (2016). Професійна підготовка майбутніх психологів: проблема та її складові. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 3, 92–102.
- Кузікова, С.** (2011). *Психокорекційна практика: навч.-метод. посіб.* Суми: МакДен.
- Журавльова, Л., & Мазяр, О.** (Ред.). (2015). *Навчальна та виробнича практика з психології: метод. рекомендації.* Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

- Про планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України*: лист МОН України від 24.07.2019 № 1/9-477. (2019). Взято з <https://imzo.gov.ua/2019/07/25/lyst-mon-vid-24-07-2019-1-9-477-pro-typovu-dokumentatsiiu-pratsivnykiv-psykholohichnoi-sluzhby-u-systemi-osvity-ukrainy/>
- Музика, О.** (Ред.). (2010). *Професійно-орієнтовані завдання з психології*: навч. посіб. (3-тє вид., перероб. і доп.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
- Радчук, Г.** (Ред.). (2017). *Система практик у професійній підготовці психологів*: навч.-метод. посіб. Тернопіль: ТНПУ.
- Стандарт вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія. Освітній ступінь: магістр.* (2019). Київ. Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/053-psikhologiya-mag.pdf>.
- Campitelli, G., & Gobet, F.** (2011). Deliberate Practice: Necessary But Not Sufficient. *Current Directions in Psychological Science*, 20 (5), 280–285. doi: <https://doi.org/10.1177/0963721411421922>.
- Dunlosky, J., Rawson, K.A., Marsh, E.J., Nathan, M.J., & Willingham, D.T.** (2013). Improving Students' Learning With Effective Learning Techniques: Promising Directions From Cognitive and Educational Psychology. *Psychological Science in the Public Interest*, 14 (1), 4–58. doi: <https://doi.org/10.1177/1529100612453266>.
- Roediger, H.L.** (2013). Applying Cognitive Psychology to Education: Translational Educational Science. *Psychological Science in the Public Interest*, 14 (1), 1–3. doi: <https://doi.org/10.1177/1529100612454415>.
- American Psychological Association, Coalition for Psychology in Schools and Education. (2015). *Top 20 principles from psychology for preK-12 teaching and learning*. Retrieved from <http://www.apa.org/ed/schools/cpse/top-twenty-principles.pdf>.

References

- Vintiuk, Yu.** (2016). Profesiina pidhotovka maibutnikh psykholohiv: problema ta yii skladovi [Future psychologists' professional training: problem and its components]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of vocational education*, 3, 92–102 [in Ukrainian].
- Kuzikova, S.** (2011). *Psykhokorektsiina praktyka [Psychocorrectional practice]*. Sumy: MakDen [in Ukrainian].
- Zhuravlova, L., & Maziar, O.** (Eds.). (2015). *Navchalna ta vyrobnycha praktyka z psykholohii [Training and production practice in psychology]*. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

- Pro planuvannya diialnosti, vedennia dokumentatsii i zvitnosti usikh lanok psykholohichnoi sluzhby systemy osvity Ukrainy: lyst MON Ukrainy vid 24.07.2019 № 1/9-477* [About planning of activity, conducting documentation and the reporting of all links of psychological service at system of education of Ukraine: letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated July 24, 2019 № 1/9-477]. (2019). Retrieved from <https://imzo.gov.ua/2019/07/25/lyst-mon-vid-24-07-2019-1-9-477-pro-typovu-dokumentatsiiu-pratsivnykiv-psykholohichnoi-sluzhby-u-systemi-osvity-ukrainy/> [in Ukrainian].
- Muzyka, O.** (Ed.). (2010). *Profesiino-orientovani zavdannia z psykholohii* [Professionally-oriented tasks in psychology] (3 ed., rev.). Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Radchuk, H.** (Ed.). (2017). *Systema praktyk u profesiinii pidhotovtsi psykholohiv* [The system of practices in professional training of psychologists]. Ternopil: TNPU [in Ukrainian].
- Standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 053 Psykholohiia. Osvitnii stupin: mahistr* [Standard of higher education in specialty 053 Psychology. Educational degree: master]. (2019). Kyiv. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/053-psikhologiya-mag.pdf> [in Ukrainian].
- Campitelli, G., & Gobet, F.** (2011). Deliberate Practice: Necessary But Not Sufficient. *Current Directions in Psychological Science*, 20 (5), 280–285. doi: <https://doi.org/10.1177/0963721411421922>.
- Dunlosky, J., Rawson, K.A., Marsh, E.J., Nathan, M.J., & Willingham, D.T.** (2013). Improving Students' Learning With Effective Learning Techniques: Promising Directions From Cognitive and Educational Psychology. *Psychological Science in the Public Interest*, 14 (1), 4–58. doi: <https://doi.org/10.1177/1529100612453266>.
- Roediger, H.L.** (2013). Applying Cognitive Psychology to Education: Translational Educational Science. *Psychological Science in the Public Interest*, 14 (1), 1–3. doi: <https://doi.org/10.1177/1529100612454415>.
- American Psychological Association, Coalition for Psychology in Schools and Education. (2015). *Top 20 principles from psychology for preK-12 teaching and learning*. Retrieved from <http://www.apa.org/ed/schools/cpse/top-twenty-principles.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2020 р.